

Pluralnost z nečim skupnim, od vseh pripoznanim

Marko
Kerševan

Naslov tokratne ankete in dilema, ki jo z vso razločnostjo izreka pismo urednika, me je spomnila na tri dogodke oziroma dogajanja in že takratno razmišljanje ob njih.

1.

Pred leti – leta 1989 – so nas gostitelji na neki mednarodni konferenci v Helsinkih opozorili na edini v svetu še ohranjeni spomenik ruskemu carju Aleksandru II. V Rusiji so jih po obeh revolucijah seveda vse odstranili. V Nacionalnem muzeju pa smo videli od Lenina lastnoročno podpisano priznanje finske odcepitve in samostojnosti (v imenu boljševiškega načela o pravici narodov do samoodločbe vse do odcepitve). Ali bo po vsem dogajanju v sedanji Rusiji in Vzhodni Evropi ostal na Finskem tudi edini spomenik oziroma ohranjeno priznanje neke zgodovinsko pomembne in pozitivne vloge Lenina in boljševikov? Ali ne peljejo vsi radikalizmi, ki se v času zgodovinskih premikov in prevratov izražajo v rušenju (dotedanjih) spomenikov in brisanju (dotedanjega) spomina v imenu začetka nove zgodovine, povratka k pravi nacionalni, razredni ali civilizacijski zgodovini – navsezadnje k zunanjemu in notranjemu osiromašenju prav te narodne in civilizacijske zgodovine in zgodovinskega spomina? In to z le na videz paradoksalno logiko – več ko je v neki deželi takih radikalnih, torej korenitih zgodovinskih zasukov, bolj brez zgodovine in brez korenin je videti taka dežela – majhna seveda še toliko bolj. In manj korenin ko ima v zavesti svojih ljudi, bolj je nebogljen in ranljiv pri soočenjih s spreminjajočim se svetom, pa naj se vanj vključuje ali se mu upira: še tiste korenine, ki jih ima, so v takem primeru vse po vrsti šibke, saj so bile zdaj ene zdaj druge trgane in krajšane zato, da bi bile vsakokratno »prave« korenine videti globlje in daljše.

Mislím, da ni potrebno nadaljevati s takimi asociacijami in prispodobami. Upam tudi, da so že te odveč in da je minil čas tistih, zaradi katerih govore ponekod o (drugačni) preteklosti le podstavki sedanjih spomenikov.

2.

V preteklem desetletju in pol sem v številnih predavanjih in zapisih ponavljal, da imamo sedanje generacije v Sloveniji zgodovinsko priložnost in odgovornost, da se – zase in za dobro prihajajočih rodov – naučimo živeti z religijsko pluralnostjo, s pluralnostjo različnih odnosov do religije. Razi-skave in izkustva so pokazala in kažejo tako pluralnost kljub spreminjajočim se deležem ljudi, ki se imajo za katoliške vernike, pa za od katoliške Cerkve distancirane kristjane, ali za bolj ali manj izrecne ateiste, poleg pripadnikov

različnih drugih cerkva in veroizpovedi. Zadnjikrat smo imeli v večjem obsegu tako možnost v času reformacije, toda takrat tega preizkusa zgodovine nismo uspešno prestali; takratna pluralnost se je končala z nasilnim zatrtjem in izgonom drugače verujočih. Toda navsezadnje so o tem takrat odločali na Dunaju in Rimu. V tem stoletju je odvisno zgolj od nas...

K današnjemu sprejemanju religijske pluralnosti naj bi pripomogla moderna zavest o verski svobodi, o prvenstvu človekovega osebnega odnosa z Bogom, priznavanje človekovih pravic, spoznanje, da nobena religija in noben pogled na svet ne moreta zadovoljiti vseh ljudi. Svoje naj bi prispevalo tudi zgodovinsko izkustvo, da se versko raznolike in razgibane dežele lažje in uspešneje soočajo z raznolikim in spreminjajočim se svetom kot tiste, ki so uniformirane, toge, nenavajene razlik in sprememb; raznolikost preprečuje totalne konflikte in totalne podreditve. Ali če se spet zatečem k primerjavam z »naravo«: vsaka monokultura je konec koncev škodljiva ali vsaj tvegana, še posebej za lege, ki so izpostavljene spremembam; raznovrstna rast bolje varuje pred erozijo in osiromašenjem, bolj je odporna proti spremembam podnebja in okolja...

Govoriti o vsem tem bi bilo docela odveč, če ne že kar neokusno, če ne bi spet in spet slišali abotnih izjav o neprimernosti na primer ateistično-materialističnega nazora za Slovence (kot take).

Ob tem dvoje opomb. Če govorimo o dejanskosti in koristnosti sodobnega religijskega pluralizma, ne mislim nujno in predvsem pluralnosti različnih izdelanih religij. Bolj pogost in pomemben je pluralizem znotraj določene religijske tradicije in z ozirom nanjo: raznolikost vsebinskih poudarkov in raznolikost v intenzivnosti ali artikuliranosti odnosov s Cerkvijo, in to legitimna raznolikost in ne le raznolikost v smislu empirično neizogibnega odstopanja od enega in edinega ideala (katoliške religioznosti ali ateizma). Drugo: spoznanje o »normalnosti« in »pozitivnosti« take religijsko/ateistične pluralnosti v Sloveniji ni šele od včeraj oziroma od leta 1990 ali 1989. O tem pričajo celo splošne politične deklaracije, na primer kongresov ZKS in sej SZDL, pa šolski učbeniki vsaj od začetka osemdesetih let dalje. Kljub regresiji sredi sedemdesetih let segajo taki pogledi že v pozna šestdeseta leta. Nerešena vprašanja političnega pluralizma nasploh in še posebej religiozne/svetovno nazorske osnove politične organiziranosti še niso argument za trditev, da v Sloveniji vse do leta 1989–90 religiozni oziroma svetovno nazorski pluralizem ni bil dejanski, legitimen in legalen. Ali še konkretnije: proti trditvi o legitimnosti in legalnosti takega pluralizma ne govori dejstvo, da katoliška vernost ni bila legitimna in legalna osnova političnega organiziranja, ampak dejstvo, da se je vse do leta 1989 nereligiozno še vedno – čeprav čedalje manj in čedalje bolj anahronistično – upoštevalo kot enega od pogojev politične organiziranosti ljudi v ZKS, kljub razglašanju načela, da sta tako izpovedovanje vere kot ateizma človekova zasebna in osebna stvar.

3.

Kadar sem v tistih letih govoril o tem, da se je treba naučiti živeti z religijskimi razlikami oziroma z razlikami v odnosu do religije, sem vedno poudarjal dvoje: da je treba pripoznati in sprejeti religijsko drugačnost, da pa je hkrati potrebno preprečevati, da bi te razlike prerasle v pregrade med ljudmi, da bi se uresničevale v življenju tako, da bi ljudi bolj ali manj

dosledno delile – ali vsaj težile k temu – v nekaj blokov, v večinska ali manjšinska geta, ki bi jih držal skupaj le neki od zunaj vsiljevani okvir ali ravnotežje medsebojnega strahu in nezaupanja. Strašilni zgled za to je bil pred leti seveda Libanon, vedno bolj pa postaja to sedanja Bosna oziroma središčna področja nekdanje Jugoslavije. Abstraktno rečeno: vsak zaresen pluralizem, vsaka skupnega življenja sposobna pluralnost je pluralnost na neki skupni osnovi, z nečim skupnim, od vseh pripoznanim. V skrajnem primeru je taka osnova medsebojna toleranca vsaj v smislu medsebojne ravnodušnosti: pustim te v tvojem, če me ti pustiš pri mojem... V skrajni konsekvenci pomeni pluralnost brez vsake skupne osnove ali zgolj s tako skupno osnovo (vzajemne ali enostranske ravnodušnosti) to, da ob drugačnosti drugih ne najdemo ničesar vsem skupnega ali enakega. Prav tako odrekanje kakršnekoli že enakosti ali skupnosti pa lahko tolerantnost (iz ravnodušnosti) hitro sprevrže v nečloveški odnos do tistih, ki jih imamo navsezadnje za ne-ljudi.

Dodaten problem je v tem, da nobena od takih enakosti in skupnosti ni ustrezna za vse situacije in nobena ni docela zadostna. Treba je tako rekoč vedno znova najti primerne enakosti in skupnosti, in to v ustreznih medsebojnih razmerjih. Če to ilustriram z nikakor ne naključnim primerom: nacionalna skupnost in enakost – »objektivirana« na primer v skupnem jeziku in poreklu – je *lahko* učinkovit argument proti izločanju kogarkoli »iz narodne skupnosti« ali »iz narodnega telesa« zaradi političnih, ideoloških ali verskih razlik. Nasproti pozivom k izločevanju raznih narodnih izdajalcev »vere očetov« ali »rasi primernega svetovnega nazora«, je mogoče odgovoriti, da je narodno škodljivo prav tako izločevanje, saj pomeni »sekanje narodnega telesa«... Vemo pa, da tako nasprotovanje izločanja »kogarkoli od Slovencev« lahko vodi k izločevanju Ne-slovencev in ogrožanju njihove državljanske enakopravnosti in njihovih pravic. V takem primeru je seveda sklicevanje na državljansko enakost tisto, ki širi in utemeljuje toleranco, neizločanje in pluralnost. Možna je na primer pragmatična kombinacija: polna integracija neslovenskih državljanov Republike Slovenije krepi funkcioniranje te države, ki pa je temeljni pogoj obstoja slovenskega naroda. Navsezadnje so produktivne tiste kombinacije, ki so v *konkretnem* primeru manj izločujoče in bolj integrativne; destruktivne pa tiste, ki izločanje kumulirajo.

Pogoj za prevlado odprtosti namesto »seštevanja« različnih ekskluzivnosti in nestrpnosti pa je živa zavest o še splošnejših enakostih in skupnostih, navsezadnje tistih, ki jih zajema temeljna enakost vseh ljudi pred Bogom in/ali »po naravi dana« in kot pred-sodek (Marx) obstoječa človeška enakost. Mislim, da je tu posebej velika odgovornost katoliške in drugih cerkva. Apostol Pavel je izrekel temeljno formulo krščanske enakosti in hkratnega priznavanja različnosti ljudi: »Ni ne Juda ne Grka, ne možkega ne ženske, ne svobodnega ne sužnja, kajti vsi so eno v Jezusu Kristusu«. Kot sem prikazal v knjigi »Vstop v krščanstvo drugače«, je Karl Barth prepričljivo dokazal, da ta »formula« postavlja v enak položaj v Kristusu tudi religiozne in ateiste. Pa vendar se je v svojih učinkih sprevrgla, čim se je začela s Kristusom enačiti določena cerkev in določen narod s Cerkvijo.

Mislim, da se morajo cerkve globoko zamisliti nad dejstvom, da razlike med narodi, nasprotja njihovih interesov, napetosti in antipatije med njimi najhitreje prerastejo v najgloblja sovraštva tam, kjer se te razlike ujemajo, nadgrajujejo ali utemeljujejo z versko-cerkvenimi razlikami. Tega ne spre-

meni dejstvo, da tako rekoč vsi predstavniki vseh krščanskih in nekrščanskih religij razglašajo enakost med ljudmi, njihovo bratstvo in potrebo po medsebojni ljubezni. Težko je celovito odgovoriti na vprašanje, zakaj je tako. Toda lahko si predstavljamo, da bodo cerkve pred Božjo sodbo dajale odgovor za vsako »molitev za domovino«, za vsako posvetitev tega ali onega naroda tej ali oni Mariji (da ne govorim o kakšnem blagoslavljanju orožja v preteklosti ali vojaških prisegah v cerkvi) – za vsako molitev, za vsak blagoslov, za vsako posvetitev, ki je (če je) ustvarjala zavest o naši božji izbranosti in naši stvari kot božji stvari. Ni treba Bogu pomagati, da bi spoznal, kaj je njegova stvar, kaj in koga naj varuje: treba je pomagati ljudem, da spoznajo, česa se morajo varovati in kaj morajo varovati, če/ker zaupajo v Boga. Če to velja v izjemnih razmerah konfliktov in bojev med narodi in državami, velja v blagi obliki, zato pa toliko bolj trajno, tudi za razmerja in konflikte znotraj določene družbe, naroda, države.

Rudi
Rizman

Demokracija iz lastnih izkušenj

Ali je res tako »zelo malo večnega med nami«, kot ugotavlja Ciril Zlobec, ki me (nas) je povabil k temu razmišljanju? Gledano s kulturološkega in morebiti tudi (ne vsakega!) zgodovinskega (bolj dogodkovnega) vidika taki trditvi ni mogoče ugovarjati. Sociologi so glede na naravo svoje stroke poklicani, da v družbenih procesih bolj kot njihovo enkratnost odkrivajo njihove konstante, torej tipične in na

daljši zgodovinski čas odporne in značilne pojave v družbi. Tako kot ni na primer prva naloga zdravnika, da je razočaran nad zdravstvenim stanjem pacienta, tako tudi sociologa kot sociologa aktualna stanja v družbi ne smejo v prvi vrsti vznemirjati ali skregati se z upi, ki jih je v zvezi z njimi kdaj prej skrbno gojil, ali z orodji, ki jih pozna politika, celo pomagal spravljati v življenje.

Za kolikor toliko objektivno oceno družbenega stanja po zlomu političnih sistemov pri nas in sploh v celotni Srednji in Vzhodni Evropi še manjka čas, v katerem bi mogli o določenih procesih in institucijah govoriti kot o relativno stabilnih in sociološko prepoznavnih pojavih. To pa je prav tisti najbolj bistveni pogoj, brez katerega o resnejši analizi niti ni mogoče govoriti. Naša težava pa je v resnici še težja, ko vpeljujemo v našo »poskusno« analizo moment distinktivnega socialnega prostora, zamejenega z imenom Slovenija. Ne prej in ne po zlomu (real)socialističnega sistema Slovenija ni bila oz. ni primerljiva brez pomembnih »ostankov« z usodo drugih centralnoevropskih oz. vzhodnoevropskih držav. V vsakodnevnih političnih in ideoloških spopadih, kar je razumljivo, za pomembne distinkcije ne le da ni prostora, temveč topijo njihovo bojno ostrino. Pri analitičnih prizadevanjih, če si naj ta sploh zaslužijo takšen pridev, pa mimo omenjenih distinkcij preprosto ni mogoče. Brez »kulture razlikovanja« se ni mogoče zamisliti napredovanja vednosti na tem področju. Samo s skovankami, da gre za